

Montenegro's onafhankelijkheid

Van Joegoslavische desintegratie naar Europese integratie?

Casper Molenaar

Op 21 mei 2006 stemden de burgers van Montenegro met een kleine marge vóór onafhankelijkheid van Servië. Vertegenwoordigers van de internationale gemeenschap erkennen de uitslag snel en hopen dat Servië in staat zal zijn tot een fatsoenlijke ontbinding van de Unie. Tegenstanders van onafhankelijkheid in Servië en Montenegro hadden meer moeite met het erkennen van de uitslag. Servië en Montenegro zullen gezamenlijk tot een fluwelen en met steun van de EU tot een functionele opheffing van het unitaire staatsverband moeten komen. De onafhankelijkheid van Montenegro kan voor sommige andere bevolkingsgroepen in de regio aanleiding geven hun zelfverklaarde recht op zelfbeschikking te agenderen. Het is dan ook de vraag hoe de onafhankelijkheid van Montenegro de stabiliteit in de regio zal beïnvloeden.

Al dagen voor de 21^e mei werd er luid toeterend en met veel vlagvertoon rondgereden in de steden van Montenegro. De zichtbaarheid van de Montenegrijnse vlag danwel de Servische, verschilde per stad. De onafhankelijkheid was en is dan ook niet overal in Montenegro even gewenst. Dat de uitslag van het referendum spannend zou gaan worden, bleek al uit peilingen voorafgaand aan het referendum. Ook de onafhankelijkheidsdrempel van 55% procent, die de Slowaak Miroslav Lajcak namens de EU bedong, droeg bij aan de spanning.

Op 31 mei, de tiende dag na het referendum, volgde de verlate officiële uitslag van het referendum. 55,5% van de stemmers bleek zich voor onafhankelijkheid te hebben uitgesproken. Een deel van de stemmen was omstreden en de voorlopige uitslag werd door de tegenstanders van onafhankelijkheid niet zonder meer geaccepteerd. Zij vroegen om een hertelling van de stemmen, maar alle meer dan tweehonderd door hen aangetekende protesten werden door de kiescommissie onder leiding van de Slowaak Frantisek Lipka ongegrond verklaard. Op de avond van het referendum waren op basis van de eerste *exit polls* Montenegrijnen massaal feestvierend op straat te vinden. Vele vertegenwoordigers van de internationale gemeenschap gingen vervolgens snel over tot het overbrengen van felicitaties, gezien de geringe marge wat aan de vroege kant. Het aantal ongeldige stemmen was immers groter dan het aantal stemmen dat het verschil tussen onafhankelijkheid en behoud van de Unie van Servië en Montenegro zou betekenen. Bovendien zorgde de omstreden komst van de Servische diaspora per trein en de Montenegrijnse overwegend per vliegtuig voor de nodige opschudding. Ook met de relatief lange periode die het de kiescommissie kostte om tot een definitieve uitslag te komen, mag het een wonder heten dat de dagen na het referendum zo rustig zijn verlopen.

De regels en de uitslag

Het referendum heeft, volgens de rapportage van de OVSE, "over het algemeen in overeenstemming met standaarden van de OVSE en de Raad van Europa en andere internationaal gehanteerde standaarden voor democratische electorale processen plaatsgevonden."¹ De betrokkenheid van burgers bij het referendum was groot. Dit blijkt uit de hoge opkomst van ruim 86% van het electoraat. Hierdoor werd ook aan de belangrijkste eis voor rechtsgeldigheid van het referendum voldaan, namelijk een opkomst van ten minste 50%. Met de onder bemiddeling van de EU vastgestelde regels bij het referendum is de ruimte voor beide kampen om tegen het referendum in het geweer te komen minimaal gebleken. Een boycot door één van beide partijen is derhalve voorkomen. Om onafhankelijk

te kunnen worden, moest aan een tweede eis worden voldaan: een meerderheid van 55% van de stemmers zou zich voor onafhankelijkheid uit moeten spreken.

Met een uitslag van 55,5% voor onafhankelijkheid is de zogenaamde grijze zone vermeden. Deze situatie zou onwenselijk zijn geweest, omdat de statuskwestie van Montenegro dan waarschijnlijk nog niet definitief zou zijn opgelost. De geringe marge leidde echter tot een vertraagde presentatie van de definitieve resultaten van het referendum door de kiescommissie en bijgevolg een trage erkenning van de uitslag door Servische leiders, zowel in Montenegro als in Servië. Bij een drempel van 50%, een gebruikelijker percentage voor referenda, zou de marge groter en de ruimte voor dergelijk protest van deze kant geringer zijn geweest. Met recht kan geconstateerd worden dat de EU met zijn regels door het oog van de naald is gekropen.

Redenen voor onafhankelijkheid

Er zijn verschillende redenen aan te wijzen voor het feit dat een meerderheid van de Montenegrijnen voor onafhankelijkheid hebben gestemd. Een eerste actuele reden is gelegen in het afbreken van de onderhandelingen door de Europese Commissie over de Stabilisatie en Associatie Overeenkomst, omdat Servië generaal Ratko Mladic niet heeft willen of kunnen uitleveren. Vanuit de gedachte dat toetreding tot de EU sneller zonder dan met Servië zou kunnen worden gerealiseerd, kunnen Montenegrijnen hebben gestemd. Ook liet de functionaliteit van de Unie Servië en Montenegro te wensen over, en beperkte de onduidelijkheid over de staatsrechtelijke toekomst van Montenegro de laatste drie jaar de mogelijkheden tot hervormingen en vooruitgang. De historische reden is vooral gelegen in de trots die Montenegrijnen ontleen aan de unieke positie van de Montenegrijnse staat ten tijde van de Ottomaanse overheersing op de Balkan. Een negatieve historische reden is te vinden in de slechte ervaringen van minderheden als de Bosnjaken en Albanezen met Servië. Zij stemden daarom massaal voor onafhankelijkheid.

Een functionele scheiding?

Het opheffen van de Unie tussen Servië en Montenegro was wenselijk, omdat deze onwerkbaar bleek. Nu is het echter de vraag of er sprake kan zijn van een functionele scheiding. Om van een functionele scheiding te kunnen spreken, dient Montenegro ten eerste erkend te worden, goede betrekkingen met buurlanden aan te gaan en te onderhouden en opgenomen te worden in samenwerkingsverbanden tussen staten. Ten tweede dient Montenegro een hechte democratische rechtsstaat te worden. Ook is de scheiding slechts dan functioneel, indien er sprake is van een fluwelen scheiding naar Tsjechoslowaaks voorbeeld. Ten slotte dient de onafhankelijkheid van Montenegro te zorgen voor meer stabiliteit in de regio.

Op 3 juni riep Montenegro de onafhankelijkheid uit. Twee dagen na de onafhankelijkheidsverklaring stemde het Servische parlement in met de opheffing van de Unie met Montenegro. Op 16 juni erkende de Servische regering de onafhankelijkheid van Montenegro en werd Servië door deze beslissing zelf ook onafhankelijk. Op maandag 26 juni werd het onafhankelijke Montenegro voor het eerst officieel bezocht door een staatshoofd: Boris Tadic, de president van Servië.

Servië heeft alle internationale rechten en plichten van de Unie en bijgevolg het lidmaatschap in internationale organisaties geërfd. Het proces tot opnemings in de diverse internationale organisaties van Montenegro is reeds ingezet. Zo is Montenegro inmiddels lid van de OVSE en de VN. De Servische minister van Buitenlandse Zaken, Vuk Draskovic, en zijn Montenegrijnse collega, Miodrag Vlahovic, zetten inmiddels ook hun handtekening onder een document dat de betrekkingen tussen de twee republieken regelt. De onafhankelijkheid

van Montenegro is al erkend door de buurlanden, de landen van de Europese Unie, de Verenigde Staten, China, Rusland en legio andere staten.

Hechte rechtsstaat?

De onevenredige verdeling van voor- en tegenstemmers van onafhankelijkheid over het land geeft de verdeeldheid van Montenegro aan. In Podgorica hielden voor- en tegenstemmers elkaar in evenwicht: 53% stemde voor onafhankelijkheid, maar in Cetinje (voornamelijk Montenegrijnen), Ulcinj (etnisch Albanezen) en Rozaje (Bosnjaken) stemde een meerderheid van tussen de 85 en 90% voor terwijl in Pluzine en Andrijevica ongeveer driekwart van de kiezers tegen onafhankelijkheid stemde. Het is de vraag in hoeverre gewone burgers zich bij de nieuw ontstane situatie neer willen leggen en zullen beslissen er het beste van maken. Tegenstemmers zullen zich, naar verwacht mag worden, niet direct achter de nieuwe staat scharen.

Het zal nog een zware opgave worden voor premier Djukanovic en zijn regering om de boel bij elkaar te houden. Ten aanzien van de Bosnjaakse en Albanese minderheid in Montenegro, zonder wiens stemmen onafhankelijkheid niet zou zijn gerealiseerd, dient Djukanovic hen blijvend in te sluiten door hun rechten te garanderen. In ieder geval tot de parlementsverkiezingen die gepland staan voor oktober 2006 heeft Djukanovic de stemmen van deze minderheden nodig. Bovendien zullen bij deze verkiezingen voor het eerst niet de status van Montenegro, maar economische en sociale vraagstukken centraal staan. De verkiezingen bieden Djukanovic zodoende een gelegenheid om aan de EU en alle minderheden te laten zien dat hij het serieus meent met zaken als proportionele vertegenwoordiging van minderheden in staatsorganen, culturele autonomie en waarborgen voor de rechten van minderheden. Het is te verwachten dat tot de verkiezingen de spanning niet af zal nemen tussen voor en tegenstanders van onafhankelijkheid. Eensgezindheid onder de burgers van Montenegro is er overigens wel als het gaat om mogelijk toekomstig lidmaatschap van de EU: deze is gewenst door ruim 81% van de inwoners van Montenegro, zoals uit een peiling van het CEDEM van december 2005 bleek.²

Fluwelen scheiding?

Alhoewel de Servische regering al is overgegaan tot de erkenning van Montenegro als onafhankelijke staat en diplomatieke betrekkingen inmiddels zijn aangehaald, zijn er tussen Servië en Montenegro problemen te verwachten omtrent de boedelscheiding en de verhouding tussen de twee Orthodoxe kerken. Mladjan Dinkic, minister van Financiën van Servië, is een inventarislijst aan het opmaken om ervoor te zorgen dat Servische eigendommen niet onrechtmatig in handen van Montenegro komen. Volgens Dinkic heeft Montenegro slechts recht op 5,5 % van alle eigendommen van de unitaire staat Servië en Montenegro.³ Het is te verwachten dat beide regeringen niet zonder problemen tot een scheiding van de boedel komen. Rechtszaken dienen hiervoor uitkomst te bieden. Het is de vraag of gerechtelijke uitspraken zonder meer geaccepteerd zullen worden door beide regeringen. Ook ten aanzien van het grensoverschrijdend verkeer dient nog het nodige te worden geregeld.

Naast de staatseigendommen zullen ook de eigendomsrechten van objecten van religieuze aard bepaald moeten worden. Het gros van de kloosters en kerken in Montenegro zijn in 1918 overgenomen door de Servisch-Orthodoxe Kerk, toen Montenegro voor het laatst zijn onafhankelijkheid verloor. Aangezien vrijwel elk land met een dominante orthodox-christelijke natie een autocefale kerk heeft, zou Djukanovic ertoe kunnen overgaan de Montenegrijns-Orthodoxe kerk als officiële staatskerk te erkennen. Miras Dedeic heeft namens zijn zelfuitgeroepen Montenegrijns-Orthodoxe Kerk de genoemde eigendommen al opgeëist. Deze kerk wordt echter niet erkend door de Servisch noch buitenlandse Orthodoxe kerken. De kans dat het patriarchaat in Belgrado en andere buitenlandse Orthodoxe kerken over

zullen gaan tot erkenning van de Montenegrijnse Orthodoxe kerk is nihil, omdat Dedeic door hen is geëxcommuniceerd.⁴ Djukanovic zal een keuze moeten maken tussen de kerk van Dedeic of de metropoliet van de Servisch-Orthodoxe kerk in Montenegro Amfilohije. Indien hij er voor kiest Dedeic te steunen, zal dit veel problemen opleveren.

Ook dient de regeringsverklaring van de Servische regering te worden herzien, de Servische grondwet te worden gewijzigd en de ministers van Buitenlandse Zaken, Defensie en Mensen- en Minderhedenrechten, die voorheen tot de Unie behoorden, te worden aangesteld. De ministerspost op Binnenlandse Zaken is na het ontslag van Miroslav Labus tevens vacant. De positie van de toch al zwakke minderheidsregering onder leiding van premier Kostunica in Servië lijkt verder te verzwakken. Bovendien is er tussen Tadic en Kostunica een machtsstrijd ontstaan over de zeggenschap over het leger. Kostunica wil de president de grondwettelijke basis voor zeggenschap over het leger ontnemen. Veel Servische politici zullen moeten wennen aan het idee dat ook Servië onafhankelijk is geworden en bijgevolg gedwongen zullen zijn de groot Servische gedachte op te geven. Peilingen laten nog een grote steun voor nationalistische partijen als de SRS van Tomislav Nikolic zien. Van een sterke opleving van het nationalisme in Servië door toedoen van de onafhankelijkheid van Montenegro is echter geen sprake. De onderhandelingen over de status van Kosovo zijn wat dat betreft veel belangrijker voor veel Serviërs. Ook zorgen deze statusonderhandelingen ervoor dat de Albanezen zich in de Zuid-Servische Presevo-vallei zich meer en meer gaan roeren. De International Crisis Group constateert in haar laatste rapport dat de situatie rondom Presevo de laatste jaren verbeterd is, maar dat de statusonderhandelingen de relatieve kalmte in deze regio bedreigen.⁵ Het Montenegrijnse referendum inspireert de Albanezen in Presevo hooguit, maar een precedentwerking op institutioneel niveau gaat er niet van uit. Dit zouden de internationale gemeenschap en Servië niet toestaan.

Het valt nog te bezien in hoeverre Servië in staat zal blijken te zijn tot een fluwelen en functionele ontbinding van de Unie te komen, gezien de interne problemen waarmee Servië kampt en het dreigende verlies van Kosovo. Dergelijke kwesties bieden de Servische regering de mogelijkheid zich te wentelen in de slachtofferrol en zullen de Servische regering mogelijk afleiden bij de ontbinding van de Unie waardoor dit proces minder soepel zou kunnen verlopen.

Balkanisering of Europeanisering van de regio?

De onafhankelijkheid van Montenegro kan leiden tot een toename van spanningen in de regio. Vooralnog zijn deze spanningen beperkt gebleven, maar diverse issues zouden alsnog kunnen leiden tot instabiliteit door het zogenaamde domino-effect. Dit effect bestaat uit het idee dat door het doorbreken van de *status quo* op de Balkan separatisme versterkt zou kunnen worden. Het gaat hierbij om minderheden, die in een deel van een land sterk vertegenwoordigd zijn. Elders in Europa hebben, naar aanleiding van het referendum in Montenegro, de Catalanen en Basken in Spanje en zelfs de Duitssprekenden in Italiaans Tirol hun campagnes voor zelfbeschikking opnieuw op de agenda getracht te zetten.⁶

Montenegro kende binnen Joegoslavië de status van republiek met het recht op afscheiding. Dit recht is echter beperkt tot Montenegro, waardoor geen enkel ander gebiedsdeel in het voormalige Joegoslavië nog een precedent op institutioneel niveau zou kunnen vinden in het Montenegrijnse referendum en onafhankelijkheid. Separatistische sentimenten zijn echter aan de orde van de dag en daardoor een factor om rekening mee te houden.

Een dergelijk risico is te ontwaren in de Republika Srpska, waar Milorad Dodik, premier van de Republika Srpska, de onafhankelijkheid van Montenegro heeft aangegrepen om te spreken over een referendum over afscheiding van het Servische deel van Bosnië en Herzegovina. Met instemming van Bosnjaken en Kroaten zou volgens hem een referendum

gehouden kunnen worden. Alleen al in de omgeving van Banja Luka werden hiertoe zo'n 50.000 handtekeningen verzameld. Bosnjaken en Kroaten wilden dit uiteraard niet. Kritiek van Bosnjaken en Kroaten in Bosnië en Herzegovina en de internationale gemeenschap leidden er vervolgens toe dat Christian Schwarz-Schilling, de hoge vertegenwoordiger van de Verenigde Naties in Bosnië en Herzegovina, dit initiatief heeft afgekeurd. Het verdrag van Dayton verbiedt immers een dergelijk referendum over afscheiding. Dit neemt echter niet weg dat een aanzienlijk deel van de Serviërs in de Republika Srpska blijft streven naar onafhankelijkheid of aansluiting bij Servië. Tegelijkertijd speelt het ontwerp van een nieuwe grondwet in Bosnië en Herzegovina. Deze nieuwe grondwet is er juist op gericht de macht van de entiteiten te verzwakken. Bosnjaken zijn overwegend van mening dat de Republika Srpska is ontstaan op basis van genocide en zodoende geen bestaansrecht heeft. Ook gebruiken Serviërs in Bosnië en Herzegovina en in Servië zelf het verlies van Montenegro en het aanstaande verlies van Kosovo als argument ter compensatie om de Republika Srpska los te weken van Bosnië en Herzegovina.

Ook in de Vojvodina wordt het referendum aangegrepen om te pleiten voor verdergaande autonomie en decentralisering van deze regio in Noord-Servië. Bojan Pajtic, de eerste minister van de Vojvodina, hoopt dergelijke wijzigingen in de nieuwe grondwet van Servië gerealiseerd te krijgen, nu ook Servië onafhankelijk is geworden en een nieuwe grondwet behoeft.⁷

Een derde risico vormt de deels door Bosnjaken bewoonde regio Sandzak, die door de Montenegrijnse onafhankelijkheid opgedeeld is tussen Servië en Montenegro. Ongeveer 80% van de overwegend Islamitische Bosnjaken in Montenegro heeft voor onafhankelijkheid gestemd. Deling van de Sandzak is voor hen zodoende minder van belang gebleken dan onafhankelijkheid van Montenegro. Voor de (leiders van) de Bosnjaken in het Servische deel van de Sandzak ligt dit anders. Novi Pazar, het economisch, politiek en cultureel centrum van de Sandzak, ligt in Servië. De Bosnjaken in Servië hadden graag gezien dat Sandzak ongedeeld zou blijven, omdat de verdeling van Sandzak hun positie in Servië zou kunnen verzwakken. Zolang de Montenegrijnse regering de rechten van de Bosnjaakse minderheid in Montenegro zal respecteren en garanderen, zullen de Bosnjaken niet voor onrust zorgen in het Montenegrijnse deel van Sandzak. De atmosfeer in het Servische deel van Sandzak wordt door de International Crisis Group omschreven als spanningsvol maar vreedzaam. Er zijn geen indicaties voor de aanwezigheid van gewapende verzetsgroeperingen.⁸ Wel hebben er in de periode voor het referendum in Novi Pazar nog een tweetal aanslagen plaatsgevonden, maar die hebben waarschijnlijk meer te maken met de ontbinding van de gemeenteraad door de Servische regering.

Gedurende het conflict in het voormalige Joegoslavië zijn Kroatië en Servië het nooit eens geworden over het schiereiland Prevlaka dat onder controle is van de Kroaten. Dit schiereiland is strategisch gelegen, omdat het de baai van Kotor afschermt, waar de Servische marine ligt. Het is te verwachten dat Montenegro en Kroatië met het oog op Europese integratie na vijftien jaar dispuut wel tot overeenstemming kunnen komen.

Zo kan er vanuit het Montenegrijnse referendum ook een positieve werking uitgaan. Een andere les die in de toekomst geleerd zou kunnen worden, is dat via vreedzame weg en internationale bemiddeling het doel van zelfbeschikking gerealiseerd kan worden.⁹ Als de EU goed reageert op de onafhankelijkheid van Montenegro, dan kan dat de Albanen vertrouwen geven in een voor hen goede uitkomst van de statusonderhandelingen, ook al duurt het wat langer dan ze zelf zouden willen.

Europees integratieproces voorwaarde voor duurzame stabiliteit op de Balkan

Het is zaak dat de regering van Djukanovic vaart maakt met de hervormingsagenda zodat de EU overtuigd wordt dat Montenegro het serieus meent met de wens Europees te integreren.

Het gaat hierbij om zaken als democratisering, de bestrijding van corruptie en het beschermen van de rechten van minderheden, overigens gebruikelijk voor transitielanden op weg naar lidmaatschap van de EU. De staat van dienst van de Montenegrijnse regering is op dit terrein echter niet al te best. De Montenegrijnse regering dient zich te realiseren dat het zich niet meer kan verschuilen achter Servië en nu zelf verantwoordelijk gehouden kan worden voor de voortgang van de noodzakelijke hervormingen.

De EU dient op haar beurt Montenegro te stimuleren de benodigde hervormingen door te voeren. Een grote betrokkenheid van de EU bij het hervormingsproces is nodig om te voorkomen dat Montenegro verder afglijdt naar een maffiastaat. Daar waar nodig zal actieve en omvangrijke steun moeten worden verleend. Indien Montenegro vervolgens aan alle criteria heeft voldaan, kan de EU laten zien dat het de Europese aspiraties van Montenegro serieus neemt en overgaan tot het ondertekenen van een Stabilisatie en Associatie Overeenkomst. Het referendum kan pas dan een succes genoemd worden, indien hervormings- en democratiseringsprocessen in Montenegro versneld worden en deze processen leiden tot een versnelde Europese integratie van Montenegro.

De onafhankelijkheid van Montenegro kan met de ondertekening van een dergelijke overeenkomst ook fungeren als voorbeeld voor andere landen op de Westelijke Balkan en Europese krachten daar bevorderen. Zo zou de Montenegrijnse onafhankelijkheid op middellange termijn Serviërs kunnen bewegen op meer Europees gezinde dan nationalistische partijen te stemmen. Ook kan het de huidige Servische regering stimuleren zelf een hervormingsagenda te gaan voeren. In beide gevallen is het waarschijnlijk dat de politieke wil voor samenwerking met het Joegoslavië Tribunaal toeneemt. De EU dient Servië er tevens op te wijzen dat er ook na de uitlevering van Mladic veel hervormingen nodig zullen zijn, wil Servië zich op de weg naar Europese integratie kunnen bevinden. Leaders in de regio hebben een verantwoordelijkheid te nemen als het gaat om duurzame stabiliteit op de Westelijke Balkan. Vooral nog kan er niet van uitgegaan worden dat zij daartoe zonder meer in staat zullen zijn. Indien de zittende machthebbers niet verdwijnen dan wel fundamenteel van koers veranderen, dient er rekening mee gehouden te worden dat de regio opnieuw afglijdt naar geweld. Dit scenario is niet onwaarschijnlijk als de EU niet een effectieve strategie voor de Westelijke Balkan weet te ontwikkelen

Tenslotte kampt de EU zelf met problemen als het gaat om uitbreiding. In verschillende landen van de EU heerst een zogenaamde *enlargement fatigue*. Met het oog op de stabiliteit aan de buitengrenzen van de EU is het de taak van de Europese regeringen burgers van de lidstaten voor te lichten van het belang van uitbreiding en de daarmee gepaard gaande stabiliteit in Europa.

Drs. C. Molenaar is afgestudeerd in Oost-Europese Studies aan de Universiteit van Amsterdam en werkzaam bij het IKV

Noten

1. OSCE, International Referendum Observation Mission, *Referendum on State-Status, Republic of Montenegro (Serbia and Montenegro)*, 22 mei 2006 – p.1
http://www.osce.org/documents/odhr/2006/05/19150_en.pdf.
2. CEDEM (Centrum voor Democratie en Mensenrechten), *Political Public Opinion in Montenegro*, december 2005 – p. 54.
3. B92, 'Keeping records of Serbian assets', 25 mei 2006,
http://www.b92.net/eng/news/in_focus.php?id=93&nav_id=35080&start=0.
4. Thomas Fleming, *Montenegro: The Divided Land*, 2002 – p.169.
5. International Crisis Group, *Southern Serbia: In Kosovo's Shadow*, Europe Briefing, 27 juni 2006 – p.1.
6. 'The Montenegro Model', *The Boston Globe*, 25 mei 2006.

7. B92, 'Vojvodina wants guaranteed autonomy', 23 mei 2006, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2006&mm=05&dd=23&nav_category=94&nav_id=35031.
8. International Crisis Group, *Serbia's Sandzak still forgotten*, Europe Report No. 162, 8 april 2005.
9. Milena Staneva and Janusz Bugajski, *Montenegrin Independence: what does it mean for Kosovo?*, 29 mei 2006, <http://euobserver.com/9/21703>.